

Marathi(009)
Sample Marking Scheme
Std X 2023-24

Time : 3 hrs

Marks :80

सर्वसाधारण सूचना :

1. या प्रश्नपत्रिकेत - अ,ब,क,ड – असे चार विभाग आहेत.
2. सर्व विभाग आवश्यक आहेत.
3. यथाशक्य सर्व विभागाची उत्तरे क्रमाने यावीत.
4. एकाच विभागातील सर्व प्रश्नांची उत्तरे क्रमानेच यावीत.

विभाग - 'अ' - वाचन व आकलन- 15 गुण

प्रश्न 1) खालील उतारा काळजीपूर्वक वाचा व त्यावर आधारित विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

प्रश्न 1) a) उतारा वाचून त्याआधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे पर्यायांमधून निवडा.(कोणतेही 3) (3×1= 3)

- I) C) सहृदय
- II) B) अश्रूंची
- III) C) चंद्र, तारे यांनी प्रकाशित आकाश
- IV) A) वेदांमध्ये

प्रश्न 1) b) खालील प्रश्नांची उत्तरे उताऱ्याच्या आधारे एका वाक्यात लिहा. (कोणतेही 3) (3×1 = 3)

- I) लेखक गवतातील कोळ्यांच्या जाळ्यांविषयी सूर्यकिरणांनी रंगलेली जणू सोनेरी मोत्यांच्या झालरी लावलेली परींची हवेवर डोलणारी नाजूक मंदिरे असे म्हणतात.
- II) लेखकाने आपल्याला खालचे वरचे सारे विश्व पाहा असे सांगितले आहे. म्हणजेच निसर्ग आणि आकाश बारकाईने पाहण्यास सांगितले आहे.
- III) टेनिसनच्या मते "एक फूल जाणणे म्हणजे सारे विश्वच जाणणे" .
- IV) लेखक काजव्यांच्या चमकण्याच्या दृश्याला प्रकाशाची कवाईत असे म्हणतात.

प्रश्न 1) c) उताऱ्याच्या आधारे खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तर लिहा.(को.1) (2×1 = 2)

- I) लेखकाने आपल्याला दवबिंदू, कोळ्यांची जाळी, निळे डोंगर, खोल दऱ्या, नद्या, नाले, तळी, वृक्षवेली, फुले, पाखरे, फुलपाखरांच्या अंगावरील नक्षी, नाचणारे मोर, गायी, बैल, मांजरे यांचे डोळे, फुलपाखरांच्या पंखांवरील नक्षी पाहण्यास सांगितले आहे. कोकिळेला शोधत फिरायचा सल्ला दिला आहे. घुबडांचे घूत्कार ऐकायला सांगितले आहे. रात्रीचे आकाश पाहायला सांगितले आहे. काजव्यांची कवाईत पाहायला सांगितले आहे .
- II) लेखक आपल्याला निसर्गाचा मित्र बनण्याचा सल्ला देताना निसर्गातील मौजमजांबरोबरच आकाशातील रात्रीचे दृश्य पाहायला सांगतात. आपल्या ऋषीमुनींनी वेदांमध्ये दुपारच्या निळ्या आकाशाचे वर्णन केले आहे. लेखक म्हणतात की आपण सर्वजण पहाटेचेही आकाश पाहत नाही तर दुपारचे धगधगीत आणि प्रखर आकाश आपण कधी पाहणार? आपल्याला तार्यांचे आकर्षण वाटले पाहिजे असे त्यांना वाटते.

प्रश्न 2 a) कविता वाचून त्यावर आधारित प्रश्नांच्या उत्तरांचा योग्य पर्याय निवडा. (कोणतेही 3).

(3×1= 3)

I) B) अनुभवांच्या डायरीची

II) D) संकट येणे

III) B) निरंतर

IV) कवीने सर्वांना आयुष्याचा तोल सावरण्यासाठी काय करण्याचा सल्ला दिला आहे?

C) एखादी कला अंगी जोपासण्याचा

प्रश्न 2) b) कवितेच्या आधारे खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 4) (4×1 = 4)

I) कवीने सर्वांना 'लाथ मारेन तिथे पाणी काढेन' अशी जिगर ठेवण्याचे आवाहन केले आहे.

II) कोणत्याही समस्येला जीवनात आत्महत्या पर्याय कधीच असत नाही.

III) आपल्या जवळ कधीही निराशाही येऊ नये म्हणून माणसाने दुर्गम कडा भेदण्याची दुर्दम्य अभिलाषा ठेवावी.

IV) प्रयत्नांच्या मदतीने शिखर सर करता येते.

V) 'इच्छा' या अर्थाचा कवितेत आलेला शब्द - अभिलाषा.

विभाग - 'ब' - व्याकरण - 20 गुण

प्रश्न 3) a) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 4)

(4×1 =4)

I) A) विश्वास

II) A) विधान 'अ', 'ब', 'क' बरोबर.

III) C) गोगलगाय हळू चालते.

IV) D) बाकी

V) A) क्रियाविशेषण अव्यय

प्रश्न 3) b) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 3).

(3×1=3)

I) भविष्यकाळ.

II) विशाखा पुस्तक वाचत होती. / विशाखाने पुस्तक वाचले होते / विशाखाने पुस्तक वाचले. / विशाखा पुस्तक वाचत असे.

III) वर्तमानकाळ.

III) माणसाने भूतदया अंगी बाणवली आहे. / माणूस भूतदया अंगी बाणवतो. / माणूस भूतदया अंगी बाणवत आहे/ माणूस भूतदया अंगी बाणवत असतो.

प्रश्न 3) c) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 3)

(3×1=3)

I) मुलांच्या अभ्यासाची काळजी जरूर/ नक्की/ निश्चितच घ्यायला हवी.

II) राघव बेजबाबदार मुलगा नाही.

III) आज्ञार्थी वाक्य.

IV) निसर्गाला कुठला आला आहे धर्म ? निसर्गाला कोणता धर्म असतो का ?/निसर्गाला कोणताही धर्म नाही ना?

प्रश्न 3) d) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2)

(2×1 = 2)

I) वाट

II) स्त्रिया गाणे गाऊ लागल्या.

III) तारखा.

प्रश्न 4) a) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) (2×1=2)

I) A) कालवड

II) A) पगडी

III) C) नदी

प्रश्न 4) b) सूचनेप्रमाणे लिहा. (कोणतेही 2) (2×1=2)

I) A) अरण्य- रान

II) B) तनया

III) B) सोंड

प्रश्न 4) c) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) (2×1=2)

I) D) सोय × गैरसोय

II) B) सशस्त्र

III) C) परतंत्र

प्रश्न 4) d) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) (2×1=2)

I) C) नवरात्र

II) A) समाहार द्वंद्व

III) B) वैकल्पिक द्वंद्व.

विभाग - 'क' - पाठ्यपुस्तक आधारित - 30 गुण.

प्रश्न-5) a) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही -3) (3×1=3)

I) सतत सन्मान केला गेला तर एक शालीन जग गमावून बसण्याचा धोका असतो.

II) वजन कमी करण्यासाठी न बोलण्याचा उपाय पंतांना जमणार नव्हता कारण ते टेलिफोन ऑपरेटर होते.

III) तपोवनातील स्त्रियांना अब्दुल देवदूतासारखा वाटायचा.

IV) खेतवाडीच्या प्राथमिक शाळेतील शिक्षक परिस्थिती बेताची असली तरी मनाने खूप श्रीमंत होते.

V) मूळ कथा दर्जेदार असेल तरच कोणतीही कलाकृती उत्तम होऊ शकते.

प्रश्न 5) b) खालील वाक्यातील रिकाम्या जागी योग्य शब्दाचा पर्याय शोधून वाक्य पुन्हा लिहा.

(कोणतेही 3).

(3×1=3)

I) A) व्रतभंगाचा

II) C) हातभार

III) B) हिरव्यागर्द

IV) A) तत्त्वज्ञान

V) A) लिंबाचा

प्रश्न 5) c) खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नांची 40 ते 50 शब्दांत उत्तरे लिहा. (कोणतेही-1) (3×1=3)

I) मुले कोणत्याही एका साहित्य प्रकाराची वैशिष्ट्ये लेखक याविषयी पाठ्यपुस्तका आधारे माहिती लिहू शकतात. शुद्धलेखनाला अनुसरून गुणदान करावे.

II) पंतांच्या उपासाबाबत त्यांच्या पत्नीचा उत्साह- उकडलेल्या भाज्या खाऊ घालणे - सडपातळ भाज्यांचा खुराक चालू - बाळसेदार भाज्यांची स्वयंपाक घरातून हकालपट्टी- बिनसाखरेचा चहा - अशा मुद्द्यांच्या आधारे लेखन.

- III) दुसऱ्याला मदत करण्यातला आनंद - स्वमतावर आधारित प्रश्न असल्यामुळे मुले त्यांच्या विचारानुसार व्यक्त होतील. विचारांमधील सुसूत्रता, प्रश्नाच्या आशयानुसार लिखाण पाहून गुणदान करावे.

टीप : धडा व लेखक यांचा उल्लेख आवश्यक. शुद्धलेखनाला अनुसरून गुणदान करावे.

प्रश्न 5) d) कंसात दिलेल्या वाक्यप्रचारांचा खालील वाक्यामधील योग्य त्या ठिकाणी वापर करून वाक्य पुन्हा लिहा. (5x1=5)

(अंगाचा तिळपापड होणे, गलका करणे, सुरंग लावणे, मळमळ व्यक्त करणे, रममाण होणे, झोकून देणे)

I) देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी अनेक क्रांतिकारकांनी चळवळीत स्वतःला झोकून दिले.

II) गाण्याच्या मैफिलीत सर्व श्रोते रममाण झाले होते.

III) दुकानाचे झालेले नुकसान पाहून राघवच्या अंगाचा तिळपापड झाला.

IV) मुलांच्या किल्ला करण्याच्या बेताला अचानक आलेल्या पावसाने सुरंग लावला.

V) पंचांनी दिलेल्या निर्णयाबद्दल सर्व खेळाडूंनी तीव्र मळमळ व्यक्त केली.

टीप - वाक्यप्रचारांचा वाक्यात वापर करताना वाक्यात योग्य तो बदल केला असल्यास मुलांना पूर्ण गुणदान करावे

प्रश्न 6- a) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही 4) (4x1=4)

I) संत नामदेवांनी स्वतःला परमेश्वराचे दास म्हटले आहे.

II) कवीचे सर्वस्व असलेली गोष्ट म्हणजे त्यांचे दोन हात.

III) युद्धाच्या वेळी समोरून तोफ गोळ्यांचा, बंदुकांच्या गोळ्यांचा वर्षाव होत असतानाही सैनिक न घाबरता आगेकूच करत राहतो म्हणून कवयित्रीला सैनिकाचे पाऊल जिद्दीचे वाटते.

IV) 'स्वप्न करू साकार' या कवितेत कवीला सर्वत्र चैतन्याचे सुदर्शन फिरत असलेले जाणवते.

V) दुःखाच्या प्रसंगात आलेले अश्रू हेच कवीचे सर्वात जवळचे मित्र होते.

VI) संत नामदेवांनी परमेश्वराला म्हणजेच पांडुरंगाला मेघाची उपमा दिली आहे.

प्रश्न 6 b) खालील वाक्यातील रिकाम्या जागी योग्य शब्दाचा पर्याय शोधून वाक्य पुन्हा लिहा.

(कोणतेही 4)

(4x1 =4)

I) अग्निमाजि पडे बाळू | माता धांवे कनवाळू ||

II) दुनियेचा विचार हरघडी केला, अगा जगमय झालो

III) तुझ्या शौर्यगाथेपुढे त्याची केवढीशी शान

IV) भविष्य उज्वल या देशाचे करूया जयजयकार.

V) झोतभट्टीत शेकावे पोलाद तसे आयुष्य छान शेकले.

प्रश्न 6 c) खालीलपैकी एका काव्यपंक्तीचे संदर्भासह स्पष्टीकरण लिहा. (कोणतेही 1) (1x3 =3)

I) **संदर्भ-** 'औक्षण' या कवितेत कवयित्री इंदिरा संत सीमेवर लढायला जाणाऱ्या जवानांना संबोधून त्यांचे औक्षण करताना या काव्यपंक्ती वापरत आहे.

स्पष्टीकरण - सीमेवर शत्रूच्या मान्याचा सामना करत असतानाही सैनिक न डगमगता लढत राहतो. या सैनिकांमुळेच सर्वसामान्य जनता शांततेत जीवन व्यतीत करते. सैनिकांच्या पराक्रमापुढे सर्वसामान्य माणसाचे जीवनही खूप शुल्लक आहे. याची सर्व भारतीय जनतेला जाणीव आहे, म्हणूनच ते सर्व मिळून

सैनिकाच्या विजयाची कामना करतात. त्याच्या विजयी होऊन परतण्याची वाट पाहतात. त्यांचे अश्रू भरले डोळे म्हणजे जणू सैनिकाचे औक्षण करण्यासाठी पेटवलेल्या वातीच आहेत अशी कल्पना करून कवयित्री म्हणतात की सर्वसामान्य जनतेकडून हेच तुझे औक्षण आहे.
ही अष्टाक्षरी छंदातील एक भावोत्कट कविता आहे.

II) **संदर्भ** - संत नामदेव 'अंकिला मी दास तुझा' या अभंगातून परमेश्वर कृपेची याचना करत आहेत.

स्पष्टीकरण - संत नामदेव स्वतःला परमेश्वराचा दास म्हणवतात आणि त्याच्या दर्शनाची विनंती करताना विविध उदाहरणातून परमेश्वराचे व स्वतःचे नाते व्यक्त करतात. वनात वनवा लागल्यावर जशी एखादी हरणी पाडसाच्या चिंतेत त्याचा सर्वत्र शोध घेत राहते, स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता पाडस सुरक्षित राहावे म्हणून प्रयत्न करते, तसेच संत नामदेव स्वतः परमेश्वराचे भक्त आहेत आणि परमेश्वराने या भक्ताच्या संकटात, कठीण प्रसंगात त्याला वाचवण्यासाठी धाव घ्यावी अशी ते परमेश्वराकडे विनंती करतात.

परमेश्वराचे आणि भक्ताचे नाते हे आई मुलासारखेच पवित्र आहे हे दर्शवताना संत नामदेवांनी दृष्टांत अलंकाराचा वापर केला आहे.

टीप - विद्यार्थ्यांनी संदर्भासहित स्पष्टीकरण स्वतःच्या शब्दांत पूर्ण मुद्द्यांच्या आधारे लिहिले असल्यास पूर्ण गुणदान करावे. शुद्धलेखनाच्या आधारे गुणदान केले जावे.

प्रश्न 7 a) खालील प्रश्नांची उत्तरे एक वाक्यात लिहा. (कोणतेही -3)

(3x1=3)

- I) बार्कमध्ये इंजिनियर म्हणून जॉईन झाल्यानंतर लेखकाला मेटलायझिंग प्रक्रियेवर काम करायला सांगण्यात आलं.
- II) व्युत्पत्तीकोश निर्मितीचा ठराव १९३८ साली मुंबई येथे अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाच्या दरम्यान पास झाला.
- III) बार्क या संस्थेच्या नावाचे विस्तारित रूप - भाभा ऑटोमिक रिसर्च सेंटर म्हणजेच भाभा अनुसंधान केंद्र.
- IV) 'दार' हा प्रत्यय फारसी भाषेतून मराठीत आला आहे.

प्रश्न 7 b) खालीलपैकी कोणतेही एका प्रश्नाचे 40 ते 50 शब्दांत उत्तर लिहा. (कोणतेही 1)

(1x2=2)

- I) व्युत्पत्ती कोशाची कार्ये - शब्दाचे मूळ रूप दाखवणे, अर्थातील बदल स्पष्ट करणे, उच्चारातील बदल व फरक दाखवणे, बदलांचे कारण स्पष्ट करणे इत्यादी आहेत.
- II) स्वतःचे काम स्वतः निर्माण करावे. आपल्याला काय करायचे आहे ते स्वतःच ठरवावे. बॉसने सांगितले तेवढेच काम केले सांगितले नाही तर आपल्याला कामच नाही असे समजणे ही प्रवृत्ती गेली पाहिजे. हा होमी भाभानी दिलेला सल्ला ऐकून त्यानुसार वागले तर 'स्काय इज द लिमिट' ही परिस्थिती निर्माण होते.

विभाग-ड - लेखन - 15 गुण

प्रश्न-8 - a) खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर सुमारे 200 ते 250 शब्दांत निबंध लिहा.

(कोणताही 1)

(1x6=6)

निबंधात खालील गोष्टींवर लक्ष द्यावे -

* विषय ज्ञान तर्कशक्ती व त्याची सलग मांडणी

- * मुद्देसूदपणा
- * आकर्षक आरंभ व शेवट
- * म्हणी, वाक्प्रचार, काव्यपंक्ती यांचा योग्य वापर
- * हस्ताक्षर व शुद्धलेखन
- * विरामचिन्हांचा यथायोग्य वापर
- * उपयोजन कौशल्य / समर्पक शेवट.

टीप - वरील सर्व घटकांचा सारासार विचार करून गुणदान करावे

प्रश्न 8 b) दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा. कथेला शीर्षक द्या व तात्पर्य लिहा. (कोणतीही 1).

(1x5 =5)

कथालेखनात खालील गोष्टींवर लक्ष द्यावे-

- * शीर्षक
- * विषयाची योग्य मांडणी, मुद्देसूदपणा व कल्पकता
- * आकर्षक प्रारंभ व शेवट रंजकता
- * म्हणी वाक्प्रचार यांचा योजकतेने वापर
- * आकर्षक शैली व संवाद
- * विरामचिन्हांचा यथायोग्य वापर
- * तात्पर्य

टीप - वरील सर्व घटकांचा सारासार विचार करून गुणदान करावे.

प्रश्न 8 c) खालीलपैकी कोणत्याही विषयावर पत्र लिहा. (लिफाफा आवश्यक) (कोणतेही 1)

(1x4=4)

पत्रलेखनासाठी खालील गोष्टींवर लक्ष द्यावे.

दिनांक पत्राच्या वरच्या डाव्या कोपऱ्यात लिहावा.

मायना- ज्यांना पत्र पाठवायचे त्यांना डावीकडे संबोधित करावे.

विषय- मोजक्या शब्दात असावा

मजकूर- मजकूर विषयाशी संबंधित प्रोटोक व नेमका असावा. समर्पक, मुद्देसूद रचना, पाल्हाळ नसावा. भाषा व्यावहारिक व भारदस्त असावी.

शेवट व स्वाक्षरी- पत्राचा शेवट करताना डावीकडील कोपऱ्यात पत्र पाठवणाऱ्याची स्वाक्षरी व पत्ता असावा.